

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННИХ ДІЙ

THE ARTICLE IS DEVOTED TO CONSIDERATION OF PECULIARITIES OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING IN UKRAINE DURING COMBAT ACTIVITIES

Стаття присвячена одній з актуальних проблем, а саме дослідженню чинників сучасних методик викладання іноземних мов у ЗВО України під час воєнних дій. Серед традиційних «технік» було проаналізовано комунікативну, культуро-спрямовану, а також парадигму «принципового прагматизму», які визначені результативними та продовжують займати важливе значення навіть в умовах інформатизації освіти. Зокрема, аналізуються такі поняття, як процес синхронного та асинхронного навчання. Визначені методики у майбутньому є основою формування професійної компетентності студентів та підготовки конкурентоспроможних фахівців. Також у статті окремо розглядаються основні переваги цифрових платформ у вивченні іноземної мови, можливість раціонального поєднання комунікативного і культуро-спрямованого педагогічних підходів у онлайн просторі, збереження автономності освітнього процесу студентів та незалежності професійної діяльності педагогів, зручність та висока адаптивність навчання до вимог життя. Зміна форм організації освітнього процесу та його сутності відбуваються у взаємозв'язку із розвитком держави і суспільства. Сучасна педагогічна практика в частині викладання іноземних мов – це симбіоз традиційних, але перевірених досвідом формальних «шляхів» навчання студентів та неформальних технологій, побудованих на широкому застосуванні ІКТ та інновацій в освітньому процесі. Дослідження сутності актуальних концепцій навчання, вимагає аналізу її змісту та складових у динаміці, застосовуючи еволюційний підхід. Подальші вивчення «технік» у цьому напрямку мають бути зорієнтовані на вдосконалення практики цифрового навчання студентів, а також розробку методів збалансованого застосування традиційних і прогресивних методик викладання іноземних мов у ЗВО, що є одним з етапів стратегії навчання здобувачів знань.

Ключові слова: методика викладання іноземних мов, комп'ютерні технології у навчанні іноземних мов, цифрові трансформації, цифровізація учбового процесу, інформаційно-комунікаційні технології в освіті, цифровізація освіти.

The article is devoted to one of the actual problems, namely the study of the factors of modern methods of foreign languages teaching in higher education institutions of Ukraine during military operations. Among the traditional "techniques", the communicative, culture-oriented, as well as the paradigm of "principled pragmatism" were analyzed, which were determined to be effective and continue to be important even in the conditions of informatization of education. In particular, such concepts as the process of synchronous and asynchronous learning are being put under consideration. In the future, the identified methodics are the basis for the formation of students' professional competence and the training of competitive specialists. Also, the article separately considers the main advantages of digital platforms in the process of foreign language learning, the possibility of a rational combination of communicative and culturally oriented pedagogical approaches in the online space together with preserving the autonomy of the educational process of students and the independence of the professional activity of teachers, the convenience and high adaptability of learning to the demands of life. Changes in the forms of organization of the educational process and its essence occur in connection with the development of the state and society. Modern pedagogical practice in terms of teaching foreign languages teaching is a symbiosis of traditional, but proven by experience, formal "ways" of student learning and informal technologies, built on the wide application of ICT and innovations in the educational process. The study of the essence of current educational concepts requires an analysis of its content and components in dynamics, application of an evolutionary approach. Further studies of "techniques" in this direction should be focused on improving the practice of students' digital education as well as the development of methods of balanced application of traditional and progressive methods of foreign languages teaching in higher education institutions, which is one of the stages of the strategy of knowledge seekers's training.

Key words: methodics of foreign language teaching, computer technologies in foreign language learning, digital transformations, digitalization of the educational process, information and communication technologies in education, digitalization of education.

УДК 37.211.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.28>

Яковлева М.Л.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри української
та іноземної філології
Одеського національного
технологічного університету

Полякова Г.П.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)

Пшоняк В.А.,
ст. викладач кафедри філології
Одеського національного морського
університету

Вступ. Доволі серйозним випробуванням для всіх учасників освітнього процесу стали події, викликані збройною агресією РФ та оголошенням в Україні воєнного стану. Звичайне життя змінилось, але і під час війни заклади вищої освіти є осередком, який надає змогу отримувати не лише знання, але й психологічну підтримку, не втрачати відчуття приналежності до спільноти, вірити в свої сили. Дуже важливо забезпечувати права студентів і надавати їм можливість продовжувати здобувати освіту. Тобто, якщо світ змінюється, повинні змінюватись і принципи та

підходи в організації роботи задля продуктивності навчального процесу.

Метою даної роботи є дослідження сучасних методик викладання іноземних мов у ЗВО України під час воєнних дій, визначення їх, як чинників, що впливають на якість вищої освіти. Ці методики у майбутньому є основою формування професійної компетентності студентів та підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців. Сучасні реалії змушують викладачів здійснювати дистанційне навчання в умовах воєнного стану і саме завдяки інтернет-технологіям, які стали основним

джерелом комунікації, сьогодні в умовах війни і глобальних викликів XXI століття, стає можливим якісна освіта.

Постановка проблеми. Полінгвізм як сучасний соціокультурний феномен актуалізує важливість процесів аналізу, вдосконалення педагогічних технологій, підходів та методів викладання студентам іноземних мов у закладах освіти. Якщо досліджувати сутність актуальних концепцій навчання, то варто пам'ятати про те, що це категорія, яка вимагає аналізу її змісту та складових у динаміці, застосовуючи еволюційний підхід. Крім того, зміна форм організації освітнього процесу та його сутності відбуваються у взаємозв'язку із розвитком держави і суспільства.

Трансформації, що відбуваються у кожній із сфер життєдіяльності, не можуть не торкатись вимог до сучасних фахівців, їх компетентностей, джерелом яких є постійний динамічний розвиток глобального ринку праці, а також актуалізація цифровізації. Відповідно, сучасні методики викладання іноземної мови у ЗВО потребують постійних досліджень, оскільки є важливий етапом стратегії навчання здобувачів знань. Окремими елементами якої є підтримка комунікації між студентом і педагогом, а також між групою студентів, розвиток базових професійних компетентностей, формування мовних навичок. Детермінуючи освітній процес студентів лінгвістичних ЗВО з позиції системного підходу можна визначити, що це структура організації навчання, яка включає три автономні, але взаємоузгоджені між собою елементи, а саме: етап роботи із теоретичною базою, етап формування практичних вмінь і мовних навичок, а також комплекс контрольних заходів та методів моніторингу результатів навчальної діяльності. Така стратегія буде ефективною лише в тому випадку, якщо вона буде враховувати чинники пост-пандемічної нестабільності, труднощі реалізації освітнього процесу в умовах воєнного стану, динамічні інформаційні трансформації та цифровізацію освіти (з усіма перевагами і недоліками) – як один із напрямів таких трансформацій, що, власне, і висвітлює важливість досліджень окремих проблем цієї теми.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасні методики і концепції викладання іноземних мов студентам детально досліджуються такими науковцями, як О. Тарнопольський, М. Кабанова [2, с. 254; 8, с. 3; 9, с. 74], В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук [4, с. 191], Т. Близнак [5, с. 167], Л. Лупаренко, Ю. Богачков та ін. Так, О. Тарнопольський [3, с. 2; 9, с. 74] присвячує свої дослідження проблематиці та напрямам вдосконалення традиційних методик викладання іноземних мов. До основних напрямків науковець відносить: комунікативний підхід, культуро-спрямований та принципово-прагматичний, які розглядаються, як головні парадигми викладання

іноземних мов у XXI сторіччі. Значна частка науковців детально досліджують зміну традиційної практики викладання іноземних мов під впливом цифрових трансформацій в освіті і суспільно-культурному житті. Так, В. Биков, О. Спірін, О. Пінчук [4, с. 191] аналізують об'єктивні чинники, що впливають на зміну педагогічних методик. Крім того, науковці з'ясували, що використання традиційних методів очного навчання, які передбачають лише аудиторну і самостійну роботу студента, є недостатньо раціональними і ефективними в той час, коли триває стрімка інформатизація освіти. Відповідно, осучаснення концепції організації освітнього процесу є обов'язковим в умовах динамічної глобалізації та становлення інформаційного суспільства. До основних чинників, що зумовлюють зміну традиційних підходів викладання іноземних мов у ЗВО, науковці відносять розвиток мобільно-орієнтованих методів навчання, поширення технологій віртуалізації в освіті, становлення практики використання електронних інформаційних баз і систем, зокрема таких, як (Big Data, Data Mining, Data Bases), електронних бібліотек (Electronic Libraries, Repositories) та наукометричних баз даних, а також динамічне зростання ефективності вивчення іноземних мов та вдосконалення мовних навичок на базі цифрових платформ. Особлива увага дослідженням цифрових платформ, як інструментів підтримки освітнього процесу в умовах розвитку дистанційної освіти приділена у працях Б. Тарнопольського та М. Кабанової [9, с. 207]. Вони визначили, що застосування комп'ютерних технологій та віртуальних освітніх просторів у навчанні іноземної мови сприяє оптимізації та інтенсифікації вивчення базових аспектів мови, формуванню іншомовної соціолінгвістичної компетенції, надає можливості студентам і педагогам автоматизованої перевірки результатів навчання, систематизації навчального процесу. Було визначено, що кожен із вище зазначених аспектів спонує прийняття управлінських рішень педагогом щодо вибору методик викладання, організації освітнього процесу, а також зберігає автономність навчального процесу студентів. Окрім того, значний внесок у дослідження проблематики застосування цифрових платформ як частини стратегії викладання іноземної мови та вибір середовища для організації процесів самонавчання і саморозвитку мовних навичок зроблено Т. Близнаком [5, с. 16]; основна увага у його працях зорієнтована на аналізі практики використання цифрових інструментів в умовах онлайн і офлайн навчання іноземної мови (зокрема, при використанні таких прогресивних платформ і сервісів, як Kahoot, Mentimeter та Flipgrid) [5, с. 16].

Виклад основного матеріалу. Однією з особливостей предмета «Іноземна мова» є побудова освітнього процесу на засадах комунікативного та

діяльнісного підходів із забезпеченням соціокультурного контексту змісту навчання. Отримуючи відомості про культуру країн, мова яких вивчається, порівнюючи їх із рідною країною, у студентів формуються цілісні уявлення про особливості життя у глобалізованому світі, систему загальнолюдських і національних цінностей.

За традиційного підходу в викладенні іноземних мов студентам викладач повідомляє новий матеріал, а вдома (асинхронно) здобувачі його опрацьовують, виконуючи вправи та завдання. Такий підхід є виправданим в окремих випадках, коли здобувачі не мають попереднього досвіду самостійного опрацювання матеріалу, або матеріал є зовсім новим чи високої складності. Під час війни, на жаль, використання традиційних методів навчання неможливо, необхідно оптимізувати всі сили та можливості для забезпечення навчально-виховного процесу. Враховуючи все це, потрібен інноваційний підхід до формування сучасного навчання та контакту між викладачем і студентом. Під час пандемії вже був застосований процес дистанційного навчання, який може здійснюватися в синхронному й асинхронному режимах з використанням освітніх платформ (Moodle, Google Workspace, Google Classroom, Edmodo, Progress me) і комунікаційних онлайн сервісів та інструментів (Zoom, Skype, Team, Wordwall, Kahoot, Quizlet та базові сервіси Google: Gmail, Meet, Jamboard, Chat, Hangouts, YouTube та інші). Слід також звернути увагу на реалізацію іншого підходу, коли сам новий матеріал опрацьовують асинхронно, а на онлайн-занятті відбувається його обговорення та практичне закріплення. Таким чином учні можуть отримати матеріал у зручному для себе форматі. Це може бути опрацювання доступного підручника, відеозапису від свого викладача, роликів з YouTube тощо. Новий матеріал можна подавати студентам, записуючи відеопояснення, використовуючи записи на платформі Moodle, доступ до таких записів можна використати як альтернативу відвідуванню синхронних уроків за умови забезпечення. Плануючи використання таких джерел, викладач має врахувати, що час опрацювання цих матеріалів не може перевищувати тривалості асинхронних занять.

Доцільно відводити значну частину роботи на самостійну роботу, виконання практичних вправ і застосування активних методів навчання. На синхронних заняттях варто використовувати інтерактивні прийоми, тренувати роботу в малих групах, активуючи кімнати breakout rooms відповідних сервісів відеоконференцій, що позитивно впливає особливо на вдосконалення навичок говоріння. Доречно буде скористатись онлайн-інструментами, наприклад, Kahoot, MentiMeter, Classtime [5, с. 16] та аналогічними, тобто максимально зважати на факт одночасної присутності

великої кількості учасників для підтримки спільної роботи та взаємодій. Однак, плануючи використання додаткових цифрових інструментів під час онлайн заняття, варто врахувати, що не всі здобувачі матимуть можливість перемикатися між сервісом відеоконференції та іншим застосунком, особливо при роботі з мобільного телефону чи планшета.

Під час асинхронної роботи, додаючи попередньо посилання на платформу для студентів, в них з'являється можливість працювати над ймовірними помилками самостійно. Крім того, гнучкий розподіл часу в асинхронному режимі доцільно використати для виконання творчих, проектних робіт.

В умовах воєнного часу особливістю дистанційного навчання є ймовірність, що під час онлайн-занять будуть виникати ситуації, коли вмикається сигнал «Увага всім! Повітряна тривога!». Онлайн навчання є надзвичайно важливим методом підтримки безперервності освітнього процесу під час воєнних дій в країні. Невідомо, скільки часу триватиме подібна ситуація, викладач все ж має можливість підтримувати зв'язок зі студентами, бути готовим надати підтримку та пояснення, постійно перевіряти їх роботу. Такі можливості слід розглядати не тільки як вимушені заходи, а й як час для вдосконалення та осучаснення освітнього процесу, коли можливо досягти найкращих результатів, використовуючи інтерактивні інструменти для викладання іноземних мов. Так, на платформі Moodle, що є безкоштовною, відкритою системою управління навчанням, можливо комбінувати спілкування між викладачами та студентами як синхронно так і асинхронно. Ця платформа є мультифункціональною, вона дає змогу здійснювати і контролювати: виконання завдань, завантаження файлів, обмін повідомленнями, робити оцінювання та вести календар подій. Крім того, Moodle дозволяє використовувати сучасні технології перевірки на плагіат (Unicheck). Одним з не менш важливих етапів навчання отримувача освіти є перевірка засвоєння матеріалу, який можна здійснювати в різних режимах і форматах. Синхронно краще організувати індивідуальні розмови з учнями, на яких обговорювати попередньо виконані завдання (знижуючи спокусу недотримання засад академічної недоброчесності). Асинхронно ж можна проводити тести, або практикувати індивідуалізовані завдання в різних форматах.

Сутність інноваційних методик викладання іноземної мови у ЗВО полягає в організації освітнього процесу на основі активного застосування його учасниками інформаційних та цифрових технологій. Цифровізація же, в контексті розвитку сучасних педагогічних концепцій, є мультикомпонентним чинником, який містить у своїй структурі необхідні засоби, механізми та технології підтримки безперервного навчання студентів в умовах існування

сукупності внутрішніх і зовнішніх загроз (спричинених пандемією Covid-19, воєнними подіями на теренах нашої держави, а також підвищенням вимог до професійних якостей і компетенцій майбутніх фахівців.

Основними перевагами цифрових платформ у вивченні іноземної мови є можливість раціонального поєднання комунікативного і культурно-спрямованого педагогічних підходів у онлайн просторі, збереження автономності освітнього процесу студентів та незалежності професійної діяльності педагогів, зручність та висока адаптивність навчання до вимог життя. Таким чином, факт перспективності викладання іноземних мов застосовуючи прогресивні ІКТ, інновації і цифрові технології є беззаперечним, про що свідчить постійне зростання прихильності педагогів і студентів до тенденцій цифровізації освіти. Узагальнюючи важливість подальших досліджень, доцільно зауважити, що ефективність і перспективність розвитку цифрового навчання має своє відображення у таких фактах:

- по-перше, цифрове навчання – це концепція, яка за своєю організаційною сутністю сприяє розширенню освітніх можливостей студентів і педагогів, зокрема за рахунок збільшення доступності й гнучкості освіти, впорядкування темпу і ритму вивчення нового навчального матеріалу;

- по-друге, цифрові технології у викладацькій роботі – це дієвий, перевірений досвідом засіб переходу від трансляції педагогом матеріалів до інтерактивної взаємодії між ним і студентом чи групою студентів, за якого і викладач, і здобувач знань є однаково зацікавленими в ефективності освітнього процесу.

- по-третє, цифрове навчання для студента – це ефективний шлях до підвищення індивідуалізації освітнього процесу; це метод побудови стратегії навчання на засадах самостійного формулювання цілей і завдань, які визнає студент пріоритетними на шляху вивчення іноземних мов.

Пошук ефективних методик навчання іноземних мов турбує з давніх часів і науковців, і викладачів, і студентів. Суспільний запит сьогодення та курс України на євроінтеграцію додають нових аспектів цій проблемі, серед яких вирізняються своєю важливістю такі:

- знання іноземної мови є необхідною передумовою для входження освіти України до єдиного європейського та світового освітнього і наукового простору;

- мобільність громадян (студентів, фахівців тощо) на міжнародному інтелектуальному ринку та побудова Європейського простору вищої освіти можливі лише за умови вільного володіння міжнародною мовою спілкування, якою фактично стала англійська мова.

Сучасні реалії змушують викладачів продовжувати здійснювати дистанційне навчання в умовах

воєнного стану, а учнівська молодь стає свідком подій, які не можна ігнорувати чи приховувати. Тому, для формування та розвитку громадянської свідомості МОН України пропонує «включати» до занять військову тематику. Ось теми, які можуть стати предметом спілкування:

- особиста історія – війна по-різному вплинула на життя окремих українців: чиїсь батьки взяли зброю до рук, хтось працює волонтером, комусь довелося тимчасово змінити місце проживання;

- робота волонтерів – намагаючись допомогти країні вистояти у боротьбі з агресором, багато українців та іноземців долучилися до вирішення гуманітарних проблем. Що саме вони роблять та як допомагають, ця тема може стати предметом обговорення на заняттях;

- участь видатної особи в боротьбі країни з агресором – багато хто з акторів, спортсменів активно долучився до захисту країни на військовому та гуманітарному фронті, а відтак слугують позитивним прикладом служіння своєму народу, про що варто говорити;

- питання особистої безпеки – війна збільшила кількість загроз здоров'ю і життю людини. Поряд зі звичними правилами особистої гігієни чи дорожнього руху виникла потреба захисту населення під час ведення бойових дій, авіанальотів, пересування у місті та за його межами, перебування в бомбосховищах, дотримання правил комендантської години, а також інформаційної гігієни;

- майбутнє України – важливо орієнтуватися на позитивне майбутнє. Усі війни закінчуються, однак тривалий час нам доведеться усувати наслідки війни, відбудовувати зруйновані міста, створювати робочі місця, інтегруватися в Європейську спільноту.

Розвиток мовних навичок, а також процес вивчення мови є надзвичайно цінними. Із цим пов'язано багато прямих і непрямих переваг, особливо в складних умовах навчання. Можна виділити деякі основні економічні, соціальні, культурні й психологічні позитивні властивості вивчення та опанування мов у надзвичайних обставинах:

- сприяння асимілюванню людей у різних спільнотах, їхнє зближення;

- покращення загальних можливостей людей отримати роботу, а також якості роботи, яку вони можуть виконувати;

- допомога людям впоратися з травмою, наприклад, забезпечуючи розумовий і фізичний простір, необхідний для опрацювання певної проблеми;

- надання людям можливості скласти іспити та отримати необхідну додаткову кваліфікацію;

- надання людям доступу до можливостей продовжити навчання, яке могло б бути їм недоступним без володіння іноземною мовою.

Висновки. В ході дослідження було визначено, що сучасна педагогічна практика в частині

викладання іноземних мов – це симбіоз традиційних, але перевірених досвідом формальних концепцій навчання студентів та неформальних технологій, побудованих на широкому застосуванні ІКТ та інновацій в освітньому процесі. Серед традиційних методик було проаналізовано комунікативну, культуро-спрямовану, а також парадигму «принципового прагматизму», які визначені результативними та продовжують займати важливе значення навіть в умовах інформатизації освіти. В свою чергу, цифрові трансформації спричинили інтеграцію технологій у формальні педагогічні методики і, як результат, сьогодні ми є свідками глобальної цифровізації учбового процесу. В роботі було визначено, що вивчення іноземних мов на теренах віртуального простору отримало прихильність як серед педагогів, так і серед студентів. Цей факт пов'язаний із високим ступенем зручності і ефективності такої організації навчання, адаптивності, одночасної автономності і взаємоузгодженості із іншими сферами життєдіяльності здобувачів знань і викладачів. Відповідно, подальші дослідження мають бути зорієнтовані на вдосконалення практики цифрового навчання студентів, а також розробку методів збалансованого застосування традиційних і прогресивних методик викладання іноземних мов у ЗВО. Ситуація, що склалася під час повномасштабного вторгнення на територію України потребує, щоб про неї говорив увесь світ! Твердо переконані, що знання іноземних мов неодмінно виступить додатковим практичним інструментом боротьби українського народу за власну суверенність, незалежність і територіальну цілісність, а позитивно вмотивована студентська молодь, майбутні фахові перекладачі та викладачі іноземних мов, професіонали будь – якої галузі стануть голосом української нації на міжнародній арені. Адже мова – це своєрідний міст, що поєднує нашу країну з рештою держав, готових на міжкультурний діалог та партнерство.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Kumaravadivelu B. *Beyond methods: Macrostrategies for language teaching*. New Haven and London : Yale University Press, 2003. 339 p.

2. Tarnopolsky O. *Constructivist blended learning approach to teaching English for specific purposes*. London : Versita, 2012. 254 p.

3. Бабаєв В. М., Стадник Г. В., Момот Т. В. Цифрова трансформація в сфері вищої освіти в умовах глобалізації. *Комуніальне господарство міст. Соціальні та поведінкові науки*. 2019. Т. 2. Вип. 148. С. 2–9.

4. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Проблеми та завдання сучасного етапу інформатизації освіти. *Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики (до 25-річчя НАПН України) / за ред. С. В. Бартош*. Київ : Видавничий дім «Сам», 2017. С. 191–198.

5. Близнюк Т. *Цифрові інструменти для онлайн і офлайн навчання: навчально-методичний посібник*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2021. 64 с.

6. Вікторова Л. В., Кочарян А. Б., Мамчур К. В., Коротун О. О. Застосування штучного інтелекту та чат-ботів під час вивчення іноземної мови. *Інноваційна педагогіка. Інформаційно-комунікаційні технології в освіті*. 2021. Т. 2. Вип. 32. С. 166–173. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/32-2.33>

7. Сторожук С., Тарнопольський О., Бредбієр П. Зміни парадигм навчання в історії методики викладання іноземних мов: з XIX сторіччя до наших днів. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. Педагогічні науки. 2019. No 1(17). С. 200–207.

8. Тарнопольський О. Три головних парадигми у викладанні іноземних мов у XXI сторіччі: прологімени до створення єдиного підходу до їх навчання. *Іноземні мови*. 2019. No 2(98). С. 3–9.

9. Тарнопольський О., Кабанова М. *Впровадження комп'ютерних технологій у навчання іноземних мов: історія та перспективи./Computer Modeling: Analysis, Control, Optimization*. 2019. No 2. С. 74–82. 10. Koul, L. (2010). *Methodology of Educational Research*. Noida: Vikash Publish House.

10. Richard, C.J. (1986). *Approach and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.

11. Міністерство освіти і науки України (МОН): онлайн - ресурси для вчителів іноземних мов. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/na-sajti-mon-rozmishenoperelik-onlajn-resursiv-dlya-vchiteliv-inozemnih-mov> (дата звернення: 27.12.2022)